

*Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi
Bankı yanında Maliyyə Monitorinqi
Xidmətinin direktorunun F018 nömrəli
26.05.2015-ci il tarixli Əmri ilə təsdiq
edilmişdir*

PULLARIN LEQALLAŞDIRILMASI VƏ TERRORÇULUĞUN MALIYYƏLƏŞDIRILMƏSİ ÜZRƏ RİSK-ƏSASLI YANAŞMANIN KREDİT TƏŞKİLATLARI TƏRƏFİNDƏN TƏTBİQİNƏ DAİR

METODOLOJİ RƏHBƏRLİK

METODOLOJİ RƏHBƏRLİYİN MƏQSƏDİ

1. Risk-Əsaslı Yanaşma (RƏY) Maliyyə Tədbirləri üzrə İşçi Qrupun (FATF) 2012-ci ildə qəbul olunmuş Pulların leqallaşdırılmasının, terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinin və kütləvi qırğın silahlarının yayılmasının qarşısının alınması üzrə Beynəlxalq Standartların və Bank İdarəçiliyi üzrə Bazel Komitəsinin müvafiq prinsiplərinin effektiv yerinə yetirilməsi üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir.

2. Metodoloji Rəhbərliyin hədəf qrupu Azərbaycan Respublikasının ərazisində fəaliyyət göstərən kredit təşkilatlarıdır.

3. Bu Metodoloji Rəhbərliyin məqsədi aşağıdakılardan ibarətdir:

- Pulların leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə (PL/TMM) ilə bağlı RƏY-ya aid olan prinsiplərini vurğulamaq;
- PL/TMM ilə bağlı RƏY-nin hazırlanması və yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar ölkələrə, məsul orqanlara və kredit təşkilatlarına mövcud təcrübə üzrə ümumi göstərişlər və nümunələr vasitəsilə yardım göstərmək;
- Milli PL/TMM tədbirlərinin effektiv həyata keçirilməsi və nəzarətinə dəstək vermək (xüsusi diqqət risklərə və onların azaldılması üzrə tədbirlərə sərf etməklə);
- PL/TMM üzrə RƏY-nin mahiyyətinin hədəf qrupu tərəfindən anlaşmasına dəstək vermək.

METODOLOJİ RƏHBƏRLİYİN STATUSU VƏ MƏZMUNU

4. Metodoloji Rəhbərlik Azərbaycan Respublikasının kredit təşkilatlarının fəaliyyətinə aid olan normativ-hüquqi bazanın xüsusiyyətləri və sahəvi risk profili nəzərə alınmaqla hazırlanmışdır. Təlimatda ölkədə fəaliyyət göstərən kredit təşkilatları üçün RƏY-nin qurulması və həyata keçirilməsi zamanı diqqət yetirməli məqamlar göstərilir. Bu Metodoloji Rəhbərlikdə qeyd olunan ümumi prinsiplər kredit təşkilatlarının fəaliyyətinin xüsusiyyətləri kontekstində nəzərə alınmalıdır.

5. Metodoloji Rəhbərlik bu sahədə olan beynəlxalq təcrübəni nəzərə alır və kredit təşkilatları üçün FATF Təvsiyələrindən irəli gələn tələblərin effektiv şəkildə həyata keçirilməsinə bir metodoloji dəstək vasitəsidir.

PL/TMM ÜZRƏ RİSK-ƏSASLI YANAŞMA (RƏY)

A. RƏY NƏDİR?

6. PL/TMM üzrə RƏY ilə nəzərdə tutulur ki, ölkələr, səlahiyyətli orqanlar və maliyyə institutları (fiziki və hüquqi şəxslər daxil olmaqla) PL/TM risklərini müəyyən etməlidir, qiymətləndirməlidir və anlamalıdır. Bundan əlavə onlar həmin risklərin effektiv şəkildə aradan qaldırılması məqsədilə PL/TMM tədbirlərini yerinə yetirməlidirlər.

7. PL/TM risklərinin qiymətləndirilməsi zamanı kredit təşkilatları sözügedən risklərin onlara təsirini təhlil etməli və anlamalıdırlar. Risklərin qiymətləndirilməsi PL/TM risklərinin azaldılması üzrə tədbirlər üçün əsas kimi çıxış etməlidir.

8. RƏY kredit təşkilatlarını aşağı səviyyəli sayılan PL/TM risklərinin azaldılması istiqamətində tədbirlərin görülməsindən azad etmir.

B. YENİ YANAŞMANIN ƏSASLARI

9. 2012-ci ildə FATF öz Təvsiyələrini yeniləmişdir. Yeniliklər qlobal səviyyəli tədbirlərin gücləndirilməsi və maliyyə sisteminin etibarlılığının təmin edilməsi məqsədilə maliyyə cinayətlərinə qarşı ölkələri daha güclü alətlərlə təmin edilməsi üçün həyata keçirilmişdir.

10. Ən vacib dəyişikliklərdən biri PL/TMM üzrə RƏY-ya diqqətin artırılmasından ibarətdir. Xüsusi diqqət preventiv tədbirlərə, eləcə də nəzarətə yetirilmişdir. 2003-cü ildə qəbul olunmuş Təvsiyələr RƏY-nin tətbiq edilməsini bəzi sahələrdə nəzərdə tutmuşdursa, 2012-ci ildə qəbul olunmuş Təvsiyələrdə RƏY PL/TMM sisteminin əsası kimi qeyd olunur. Bu isə FATF-ın müvafiq Təvsiyələrinə dair tətbiq olunan tələbdir.

11. RƏY resurslarından daha səmərəli istifadə edilməsi və (risklərin səviyyəsindən asılı olaraq) preventiv tədbirlərin yerinə yetirilməsi məqsədilə daha

geniş tədbirlər kompleksinin tətbiq edilməsi üçün imkan verir. Bu da PL/TMM cəhdlərinin ən effektiv şəkildə həyata keçirilməsi üçün şərait yaradır.

12. Bununla belə RƏY-nın tətbiq edilməsi məcburi yox, FATF-ın Standartlarının effektiv yerinə yetirilməsi üçün ilkin şərt sayılmalıdır.

C. RİSK-ƏSASLI YANAŞMANIN TƏTBİQ EDİLMƏSİ

13. Milli qanunvericiliyə əsasən monitoring subyektləri RƏY-nı tətbiq etməlidir.

14. PL/TMM üzrə müvafiq nəzarət orqanı monitoring subyektinin öz risklərinin qiymətləndirilməsi və minimallaşdırılması üzrə tədbirlərinə diqqət yetirməlidir, sahəvi risk qiymətləndirilməsi zamanı onların risk qiymətləndirilməsinin nəticələrini nəzərə almalıdırlar.

15. PL/TM riskləri yüksək olduqda səlahiyyətli orqanlar və monitoring subyektləri həmin riskləri azaltmaq məqsədilə genişləndirilmiş tədbirlər görməlidirlər. Beləliklə həyata keçirilən nəzarətin tədbirlərinin həddi, dərəcəsi, təkrarlanması və ya intensivliyi risk səviyyəsinə uyğun olacaqdır. PL/TM üzrə risklər aşağı səviyyədə olduqda standart mübarizə tədbirləri azaldıla bilər. Belə ki, hər hansı tələb olunan tədbirin tətbiq olunması müvafiq risklərin həddindən, dərəcəsindən, təkrarlanmasından və ya intensivliyindən asılı olmalıdır.

RƏY ÇƏRCİVƏSİNDƏ MƏSULİYYƏTİN BÖLÜNMƏSİ

16. Effektiv risk-əsaslı rejim Azərbaycan Respublikasının normativ-hüquqi bazası, maliyyə sektorunun təbiəti, müxtəlifliyi və inkişaf səviyyəsi, habelə ölkənin risk profili əsasında qurulur və bütün qeyd olunanları əks etdirir. Kredit təşkilatları öz PL/TM risklərinin müəyyən etdirilməsində və qiymətləndirilməsində ölkə risklərini (FATF-ın Təvsiyə 1-ə uyğun olaraq), Azərbaycan Respublikasının normativ-hüquqi bazasının xüsusiyyətlərini (mühüm risklərin daxil olmaqla) və müvafiq sahələrdə dövlət siyasətini nəzərə almalıdırlar. PL/TM riskləri yüksək olduqda kredit təşkilatları hər zaman öz nəzarəti və təhlilini artırmalıdırlar (normativ-hüquqi baza və dövlət siyasəti həmin risklərin qarşısının alınması tədbirlərini dəqiq və birmənalı müəyyən etmədiyi hallarda belə).

17. Kredit təşkilatları digər risklərlə bağlı görülməli olan tədbirlərə dair sərbəst qərarlar qəbul edə bilərlər. Həmin risklər milli risk qiymətləndirilməsində və ya kredit təşkilatları tərəfindən müəyyən oluna bilər. Həmin risklərin azaldılması üzrə strategiyanın hazırlanması zamanı kredit təşkilatları Azərbaycan Respublikasının müvafiq normativ-hüquqi bazası və dövlət siyasətini nəzərə almalıdır. Kredit təşkilatlarının risklərin azaldılması üzrə sərbəst qərar vermək səviyyəsi milli risk qiymətləndirilməsi zamanı müəyyənləşdirdikdə, digər aspektlərlə yanaşı, maliyyə

sektorunun PL/TM risklərini müəyyən etmək və idarə etmək potensialı, kredit təşkilatlarının təcrübəsi və resurslarının səviyyəsi nəzərə alınmalıdır.

PL/TM RİSKLƏRİNİN MÜƏYYƏN EDİLMƏSİ

18. PL/TM riskləri barədə dəqiq və obyektiv məlumatın vaxtında əldə edilməsi effektiv RƏY-nin təməli daşdır. FATF-ın Təvsiyə 1 üzrə 3-cü izahlı qeydinə görə ölkələrdə risklərin qiymətləndirilməsi ilə əlaqədar əldə edilmiş nəticələr barədə müvafiq məlumatların bütün monitorinq iştirakçılarna təqdim edilməsi mexanizmlərinin mövcudluğu vacibdir. Kredit təşkilatları aşağıda göstərilən hallarda PL/TM risklərinin dəqiq müəyyənləşdirilməsi, qiymətləndirilməsi və azaldılmasında çətinliklərlə üzləşə bilərlər: (1) məlumatın dəqiq olmaması, (2) risk qiymətləndirilməsi zamanı səlahiyyətli orqanlar tərəfindən qeyri-adekvat məlumatlardan istifadə edilməsi, (3) səlahiyyətli orqanların PL/TM riskləri və təhlükələrinə dair vacib məlumatlarla bölüşmək imkanlarının olmaması, (4) müvafiq məlumatların əldə edilməsində problemlərin olması.

PL/TM RİSKLƏRİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

19. PL/TM risklərinin qiymətləndirilməsi kredit təşkilatları tərəfindən müvafiq PL/TM risklərinin təsirinin qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur. Onlar əldə olunmuş məlumatları təhlil etməli və həmin risklərin yaranma ehtimalını və risklərin həm mikro, həm də makro-səviyyədə nə dərəcədə təsir edəcəyini öyrənməlidirlər. Risk qiymətləndirilməsinin nəticələri əsasında PL/TM riskləri aşağı, orta və yüksək səviyyəli kimi qeyd olunur (müəyyən aralıq göstəricilər də ola bilər: orta-yüksək və ya aşağı-orta). Qeyd olunan kateqoriyalardan PL/TM risklərinin anlanması və onların prioritetliyinin müəyyənləşdirilməsi məqsədilə istifadə olunur. PL/TM risklərinin qiymətləndirilməsi sadə kəmiyyət və keyfiyyət xarakterli məlumatların toplanmasını nəzərdə tutmur: qiymətləndirmə PL/TM risklərinin effektiv azaldılması üçün əsas yaradır və hər zaman real vəziyyəti əks etdirməlidir.

20. Risk qiymətləndirilməsi və nəticələrinin təhlili üçün kredit təşkilatları təcrübəli, peşəkar və etibarlı işçilərə, müvafiq avadanlıq və proqram təminatına malik olmalıdırlar.

PL/TM RİSKLƏRİNİN AZALDILMASI

21. FATF-ın Təvsiyələri tələb edir ki, kredit təşkilatları RƏY-ni tətbiq edəndə, onlara aid olan PL/TM risklərinin azaldılması üzrə ən effektiv yolları barədə qərar

qəbul etsinlər. Onlar yüksək PL/TM risklərinin idarə edilməsi və azaldılması məqsədilə geniş miqyaslı tədbirləri görməlidirlər.

22. Risklər aşağı səviyyədə olanda isə tədbirlərin sadələşdirilmiş formada həyata keçirilməsi mümkündür. Belə hallarda müvafiq risklərin həqiqətən aşağı səviyyədə olması və kredit təşkilatının və ya fəaliyyət sahəsinin xüsusi növü ilə bağlı olması, və ya maliyyə xidmətlərinin (pul vəsaitlərinin köçürülməsi istisna olmaqla) kredit əşkilatı tərəfindən nadir hallarda və ya məhdud həcmdə həyata keçirilməsi sübut edilməlidir.

23. Sadələşdirilmiş tədbirləri həyata keçirmək niyyətində olan kredit təşkilatları müvafiq müştəri və xidmət kateqoriyalarına aid olan riskləri qiymətləndirməli, həmin risklərin ən aşağı səviyyəsini, tələb olunan PL/TMM tədbirlərinin dərəcəsini və intensivliyini müəyyən etməlidirlər. Sözü gedən ümumi prinsiplərin konkret tələblərə dair necə tətbiq olunması müvafiq Tövsiyələrin izahlı qeydlərində daha geniş və dəqiq formada müəyyən edilir.

KREDİT TƏŞKİLATLARINDA PL/TM RİSKLƏRİ

24. Kredit təşkilatları PL/TM ilə əlaqəli olan geniş miqyasda maliyyə məhsulları və xidmətləri həyata keçirir. Bura aşağıdakılar daxildir, lakin bununla məhdudlaşmır:

- Pərakəndə bankçılıq, burada kredit təşkilatları məhsul və xidmətləri birbaşa fiziki və biznes müştərilərinə (o cümlədən hüquqi təsisatlara) göstərir. Bu xidmətlərdən cari hesablar, kreditlər (o cümlədən ipoteka) və yığımları göstərmək olar;
- Korporativ bankçılıq, burada kredit təşkilatları şirkətlərə, hökumətə və institutlara korporativ maliyyə və korporativ bank məhsulları və investisiya xidmətlərini göstərir;
- Investisiya xidmətləri (və ya aktivlərin idarə edilməsi), burada kredit təşkilatları müştərilərin sərvətini idarə etmək məqsədilə məhsul və xidmətlər göstərir (bəzən *fərdi bankçılıq* kimi adlanır); və
- Müxbir xidmətləri, burada bank xidmətləri bir bank (müxbir bankı) tərəfindən digər banka (respondent kredit təşkilatına) göstərilir.

25. Kredit təşkilatlarının fəaliyyəti ilə əlaqəli PL/TM riskinin misalları aşağıdakılardır:

- Pərakəndə bankçılıq: nağd əməliyyatların xüsusi çəkisi, əməliyyatların həcmi, yüksək dəyərli əməliyyatlar, xidmətlərin şaxələnməsi.
- Aktivlərin idarə edilməsi: etibarlıq mədəniyyəti, faydalanan sahibləri müəyyən etməyin çətinliyi, gizlətmə (ofşor trastların istifadəsi), bank sirri, maliyyə

xidmətləri və məhsullarının mürəkkəbliliyi, siyasi xadimlər, yüksək dəyərli əməliyyatlar, çoxsaylı yurisdiksiyalar.

- İnvestisiya bankçılığı: təbəqələşmə və inteqrasiya, aktivlərin pul və ya digər aktivlərə dəyişərək tərəflər arasında köçürülməsi.
- Müxbir bankçılığı: yüksək dəyərli sövdələşmə, pul göndərən və vəsaitlərin mənbəyi barədə məhdud məlumat, xüsusən kredit təşkilatı ilə yerinə yetirilən əməliyyat FATF Təvsiyyələrinə cavab verməyən və ya kifayət qədər cavab verməyən ərazidə yerləşir.

RİSKLƏRİN QİYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

26. Risklərin qiymətləndirilməsi kredit təşkilatının RƏY-nin əsasını təşkil edir və kredit təşkilatlarına necə və nə qədər genişlənməli olduğunu anlamaqda, həssaslığın müəyyən edilməsində yardımçı olur. Çox vaxt belə qiymətləndirmə risklərin təsnifləşdirilməsi ilə nəticələnəcək və kredit təşkilatlarına hər riski azaltmaq üçün tələb olunan PL/TMM resursunun səviyyəsini müəyyən etməyə kömək edəcək. Qiymətləndirmənin nəticələri həmişə lazımı səviyyədə sənədləşdirilməli, qorunub saxlanılmalı və kredit təşkilatının müvafiq işçilərinə çatdırılmalıdır.

27. Kredit təşkilatının risklərin qiymətləndirilməsi mürəkkəb olmamalı, lakin kredit təşkilatının maliyyə xidmətlərinin mahiyyəti və həcmində müvafiq olmalıdır. Daha kiçik və məhdud xidmət çeşidi təklif edən kredit təşkilatları üçün sadə risk qiymətləndirilməsi kifayət ola bilər. Əksinə, kredit təşkilatının təklif etdiyi məhsul və xidmətlər daha mürəkkəb olduqda, törəmə şirkətlər və ya filiallar geniş miqyasda xidmətlər göstərdikdə və/və ya onların müştəri bazası daha fərqli olduqda daha dəqiq risk qiymətləndirilməsi prosesi tələb olunur.

28. Kredit təşkilatları məruz qaldıqları PL/TM riskinin müəyyən edilməsi və qiymətləndirilməsində aşağıdakı amilləri nəzərə almalıdır:

- Biznesin mahiyyəti, miqyası, şaxələliyi və mürəkkəbliliyi;
- Xidmət etdikləri hədəf bazarları;
- Yüksək riskli kimi müəyyən olunmuş müştərilərin sayı;
- Kredit təşkilatının həm öz fəaliyyəti, həm də müştərilərin fəaliyyəti vasitəsilə işlədiyi ərazi, xüsusən korrupsiya və ya mütəşəkkil cinayət səviyyəsi nisbətən yüksək olan və/və ya PL/TMM nəzarəti zəif olan və FATF siyahısında olan ərazi;
- Kredit təşkilatının birbaşa olaraq müştərilərlə əlaqə dərəcəsi və ya müştərinin eyniləşdirilməsi və verifikasiyası üzrə üçüncü tərəfə güvənmə dərəcəsi, və ya bu işdə texnologiyaların istifadə dərəcəsi;
- Daxili audit və tənzimləyici qərarlar;
- PL/TM məqsədləri üçün istifadəsi cəlbədicə olan məhsul növləri və bu məhsullar üzrə bazar payı,

- Kredit təşkilatının adi fəaliyyətini və müştərilərin profilini nəzərə alan əməliyyatların həcmi və miqyası.

29. Kredit təşkilatı bu məlumatı milli risk qiymətləndirilməsi, beynəlxalq təşkilatlar və müvafiq dövlət orqanları tərəfindən buraxılmış siyahılar və məlumat bazaları, FATF və ya əlaqəli qiymətləndirmə qurumlarının hesabatlarını, həmçinin müvafiq tipologiyaları rəhbər tutmalıdır. Onlar dəyişdikdə və ya yeni təhlükələr yarandıqda öz qiymətləndirmələrinə yenidən baxmalıdır.

30. Risklərin qiymətləndirilməsi kredit təşkilatının riskin məqbul dərəcəsini təyin edərək baş menecment tərəfindən təsdiqlənməli və PL/TM riskinin məhdudlaşdırılması üzrə siyasət və prosedurların təkmilləşdirilməsi üçün əsas yaratmalıdır. O, müntəzəm olaraq yenidən baxılmalı və yenilənməlidir. PL/TM riskinin məhdudlaşdırılması üzrə siyasət, prosedurlar, tədbirlər və nəzarət risk qiymətləndirilməsinin nəticələrinə uyğun olmalıdır.

RİSKLƏRİN MƏHDUDLAŞDIRILMASI

31. Kredit təşkilatları, risklərin qiymətləndirilməsi vasitəsilə aşkarladığı PL/TM risklərini məhdudlaşdırmaq üçün siyasət və prosedurları inkişaf etdirib tətbiq etməlidir. Kredit təşkilatları müştərinin kim olduğunu başa düşməyə kömək etmək üçün onların nə işlə məşğul olduğu və bu xidmətlər üçün müraciətin səbəblərinə dair məlumatları da əks etdirən müştərinin eyniləşdirilməsi və verifikasiyası (MEV) proseslərini işləyib hazırlamalıdır. Kredit təşkilatlarına biznes əlaqələri ilə əlaqədar olan PL/TM risklərinin qiymətləndirilməsində, tətbiq olunmalı olduğu MEV səviyyəsinin müəyyən etməsində və insanların qanunsuz fəaliyyəti həyata keçirmək məqsədilə biznes əlaqələrinin yaratmasının qarşısının alınmasına köməklik etmək üçün MEV prosesinin ilkin mərhələsi işlənib hazırlanmalıdır.

32. MEV tədbirlərinin tətbiqi nəticəsində əldə olunan məlumatlar əsasında kredit təşkilatları müştərilərin risk təhlilini hazırlamalıdır. Bu təhlil vaxtaşırı monitorinqin səviyyə və növünü müəyyən edəcək və kredit təşkilatının biznes əlaqələrinə girmək, davam etmək və ya onları dayandırmaq qərarı üçün əsas yaradacaqdır. Risklərin təhlili fərdi müştəri səviyyəsində və ya müştərilər qrupu oxşar xüsusiyyətlərə malik olduqda (məsələn, gəlir səviyyəsi yaxın olan və ya oxşar maliyyə əməliyyatını həyata keçirən müştərilər) bu qrupa tətbiq oluna bilər. Bu yanaşma xüsusən pərakəndə bankçılığı müştəriləri üçün mühümdür.

33. MEV prosesi aşağıdakılarla başlanır:

- Müştərilərin və mümkün olduqda müştərilərin benefisiar mülkiyyətçinin müəyyən edilməsi

- Müştərinin kimliyinin etibarlı və müstəqil məlumat və ya sənədləşmə əsasında ən azı müvafiq normativ-hüquqi bazanın tələb etdiyi səviyyədə tutuşdurulması; və
- Biznes əlaqələrinin məqsəd və mahiyyətinin başa düşməsi və riskin yüksək olduğu vəziyyətdə əlavə məlumatın əldə olunması.

34. Əlavə olaraq milli və beynəlxalq sanksiya qanunvericiliyinin tələblərinə cavab vermək üçün kredit təşkilatları müştəri və benefisiar mülkiyyətçinin adlarını BMT və digər müvafiq sanksiya siyahıları ilə yoxlayaraq tədbirlər görməlidir.

35. Bir qayda olaraq hər bir halda MEV tədbirləri tətbiq olunmalıdır. Bu tədbirlərin miqyası fərdi işgüzar əlaqənin PL/TM riskinə (əgər varsa) müvafiq olaraq tənzimləmə tələblərinə uyğun həyata keçirilir. Bu o deməkdir ki, əldə olunan məlumatın həcmi və növü və bu məlumatın yoxlama dərəcəsi biznes əlaqələri ilə bağlı olan risk yüksək olduqda artmalıdır. Bu, biznes əlaqələri ilə bağlı olan risk aşağı olduqda sadələşdirilə bilər. Buna görə də kredit təşkilatları müştəri risk profilərini tərtib etməli və vaxtaşırı yenilənməlidir ki, bu da MEV-in müvafiq səviyyəsinin tətbiqində kredit təşkilatlarına kömək etməyinə xidmət edir.

36. Əlavə eyniləşdirmə və verifikasiya (ƏEV) aşağıdakılarını əhatə edə bilər, amma onlarla məhdudlaşmır:

- müxtəlif və ya daha etibarlı mənbələrdən əlavə məlumatın əldə olunması və fərdi müştəriyə risklərin qiymətləndirilməsini bildirmək üçün məlumatın istifadəsi;
- müştəri ilə bağlı risklərin qiymətləndirilməsini yardımçı ola biləcək əlavə axtarışın aparılması (məsələn, verifikasiyası edilə bilən xəbər axtarışları) ;
- müştəri və ya benefisiar mülkiyyətçinin cinayət fəaliyyətinə cəlb olunma riskinin daha yaxşı anlaması üçün müştəri və ya benefisiar mülkiyyətçi üzrə hesabatın təqdim edilməsi
- biznes əlaqələrinə cəlb olunmuş maliyyə mənbələri və ya sərvətin, onların cinayətdən əldə olunan gəlir olmadığına əmin olmaq üçün yoxlanılması
- müştəridən biznes əlaqələrinin məqsədi və mahiyyəti barədə əlavə məlumatın axtarılması.

37. Sadələşdirilmiş eyniləşdirmə və verifikasiya (SEV) müştərinin kimliyi və biznes əlaqələrinin məqsədi və mahiyyəti barədə az məlumatın əldə olunması (məsələn, potensial müştərinin ünvanı və ya yaşadığı yer barədə məlumat tələb olunmur) və/və ya daha sadə verifikasiyanı, habelə müştərinin kimliyinin yoxlanılmasının sonraya saxlanılmasını nəzərdə tutur.

38. Kredit təşkilatları MEV-in müvafiq səviyyəsini tətbiq edə bilmədikdə işgüzar əlaqələrə girə bilməz və ya belə əlaqələrini dayandırmalıdır.

DAVAMLI MEV/MONİTORİNQ

39. Davamlı monitoring əməliyyatların kredit təşkilatının müştəri haqqında biliklərə və məhsulunun mahiyyəti və məqsədinə və biznes əlaqələrinə uyğun olduğunu müəyyən etmək məqsədilə əməliyyatlara nəzarətdir. Monitoring həmçinin müştəri profilində olan dəyişikliyin (məsələn, onların davranışı, məhsullardan istifadə və cəlb olunan vəsaitin məbləği) müəyyən edilməsini və onların lazımı səviyyədə saxlanılmasını nəzərdə tutur ki, bu da yeni və ya əlavə MEV tədbirlərinin tətbiqini tələb edə bilər. Əməliyyatların monitoringi şübhəli ola biləcək əməliyyatların müəyyən edilməsinin mühüm komponentidir.

40. Monitoring davamlı şəkildə və ya xüsusi əməliyyatlara görə həyata keçirilməlidir. O, həmçinin müştərinin fəaliyyətini oxşar qrupla müqayisəsi üçün istifadə oluna bilər. Bu, elektron sistemləri tələb etmir, lakin böyük həcmli əməliyyatların mütəmadi şəkildə həyata keçirildiyi bank fəaliyyətinin müəyyən növləri üçün avtomatlaşmış sistemlər əməliyyatların monitoringinin yeganə real metodu ola bilər. Lakin avtomatlaşmış sistemləri istifadə etdikdə bank onların iş qaydalarını başa düşməli, mütəmadi olaraq onların bütövlüyünü və aşkarlanmış PL/TM risklərinə cavab verdiyini yoxlamalıdır.

41. Kredit təşkilatları monitoringin miqyası və dərinliyini onların institusional risk qiymətləndirməsi və fərdi müştərilərin risk profilinə uyğun nizamlamalıdır. Gücləndirilmiş monitoring yüksək riskli vəziyyətlər üçün tələb oluna bilər, risklər aşağı olduqda kredit təşkilatları monitoringin tezliyi və intensivliyini azalda bilər. Monitoring sistemlərinin adekvatlığı və kredit təşkilatlarının monitoring səviyyəsini nizamlanmasını şərtləndirən amillər kredit təşkilatının PL/TMM riski proqramına davamlı şəkildə uyğun olmaq üçün mütəmadi olaraq yenidən baxılmalıdır.

42. Kredit təşkilatları müştərilərin segmentasiyası və hər müştəri klasteri üçün risklərin səviyyəsinin bölüşdürülməsi üçün istifadə olunan meyar və parametrləri sənədləşdirməli və açıq bəyan etməlidir. Müxtəlif müştəri segmentləri monitoringin tezliyi və intensivliyi barədə qərarın meyarı həmçinin şəffaf olmalıdır.

43. Yüksək/aşağı risk hallarında monitoringin nümunələri aşağıdakıları əhatə edir, amma onlarla məhdudlaşmır:

- Yüksək risk hallarında monitoring: gündəlik əməliyyat monitoringi, manual əməliyyat monitoringi, məlumatların tez-tez təhlili, vəsaitlərin təyinatının baxılması, tipoloji hesabat əsasında xüsusi indikatorların yaradılması, monitoring nəticələrinin baş menecmentə təqdim edilməsi və s.

44. Aşağı risk hallarında monitoring: Nəzarət orqanının və kredit təşkilatlarının monitoring sistemi adekvatlığı üzrə müəyyən etdiyi həddlər, aşağı

tezlikli, avtomatlaşmış sistemlər. Kredit təşkilatları monitorinqin nəticələrini, həmçinin qaldırılmış və həll olunmuş sualları uyğun şəkildə sənədləşdirməli, saxlamalı və müvafiq məsul əməkdaşlara bildirməlidir.

HESABAT

45. Kredit təşkilatda vəsaitlərin PL/TM ilə əlaqədar olduğuna şübhə və ya şübhə üçün əsas varsa, o, dərhal maliyyə monitorinqi orqanına öz şübhələri barədə məlumat verməlidir. Kredit təşkilatlarının, sonrakı təhlil üçün vəsaitlərin qeyri-adi hərəkəti və ya qeyri-adi əməliyyatları işarələmək qabiliyyəti olmalıdır. Kredit təşkilatları bu cür vəsaitlər və ya əməliyyatlar vaxtında nəzarətə alınması və vəsaitin və ya əməliyyatın şübhəli olub-olmadığı müəyyən edilməsini təmin etməlidir.

46. Kredit təşkilatının şübhələnməyə vadar edən siyasət və prosedurları RƏY şəklində tətbiq edilsə belə, PL/TM şübhəsi müəyyən olunduqdan sonra mütləq MMO-ya bildirilməlidir.

DAXİLİ NƏZARƏT MEXANİZMLƏRİ

47. Müvafiq daxili nəzarət mexanizmləri PL/TM riskinin azaldılması üzrə siyasət və proseslərin effektiv həyata keçirilməsini şərtləndirir. Daxili nəzarət PL/TMM üzrə məsuliyyəti aydın şəkildə ifadə edən dövlətin müvafiq tələbləri, işçilərin dürüstlüyünün monitorinqini təmin edən qaydalar, milli qanunvericiliyə uyğunluq, o cümlədən beynəlxalq əməliyyatlar olan hallar və milli risk qiymətləndirilməsi zaman, riski müəyyən etmək, qiymətləndirmək və monitorinqini aparmaq imkanını yaradan kredit təşkilatının siyasət və prosedurlarının effektivliyinin yoxlanılması üzrə komplayens və daxili qaydalardan ibarətdir.

İDARƏETMƏ

48. RƏY-in PL/TMM sahəsində uğurlu tətbiqi və səmərəli fəaliyyəti baş menecmentin dəstəyi, hazırlanması prosesi və tətbiqinə nəzarətindən asılıdır.

49. Baş menecment PL/TMM təşəbbüslərini dəstəkləmək məqsədilə müxtəlif yolları nəzərdən keçirməlidir:

- Kredit təşkilatının səmərəli şəkildə məhdudlaşdırıla bilməyən həddən artıq PL/TM riskləri müşahidə olunan biznes əlaqələrinə girməyəcəyi və ya saxlamayacağını açıq və aydın şəkildə bildirməklə PL/TMM-ni əsas dəyər kimi təbliğ etmək. Baş menecment rəhbərliklə birlikdə bankda tətbiq olunan risk menecmenti və nəzarət mexanizmləri, qəbul edilən risk siyasətinə görə məsuliyyət daşıyır;

- Kredit təşkilatının üzləşdiyi mövcud və ya potensial PL/TM riskləri ilə əlaqədar daxili kommunikasiyanın uyğun mexanizmlərini tətbiq etmək. Bu mexanizmlər direktorlar şurası, PL/TMM üzrə baş mütəxəssis, bank daxilindəki hər hansı müvafiq və ya ixtisaslaşmış komitələri (məsələn, risk və ya əxlaq komitələri), İT şöbələri və hər bir biznes sahələri əlaqələndirməlidir;
- Aşkarlanmış PL/TM risklərinin məhdudlaşdırılması üçün zəruri olan tədbirlər və kredit təşkilatının qəbul etməyə hazır olduğu riskin səviyyəsi barədə qərar vermək;
- Kredit təşkilatının PL/TMM struktur vahidini müvafiq resurslarla təmin etmək.

50. Baş menecment kredit təşkilatının məruz qaldığı PL/TM riskləri bilməklə yanaşı, PL/TMM sistemi çərçivəsində bu riskləri necə məhdudlaşdırıldığını bilməlidir. Bu, baş menecmentdən tələb edə bilər ki,

- Kredit təşkilatının öz fəaliyyəti və fərdi biznes əlaqələrində məruz qaldığı PL/TM riski barədə dəqiq mənzərəyə malik olmaq üçün tam, müntəzəm və obyektiv məlumat əldə etsin;
- Kredit təşkilatının PL/TMM nəzarət mexanizmlərinin səmərəli olub-olmadığını başa düşmək üçün tam və obyektiv məlumat əldə etsin;
- Bu proseslərin kredit təşkilatının risklərə cavab vermək və nəzarət etmək qabiliyyətinə birbaşa təsir edən əhəmiyyətli qərarların gücləndirilməsinə nail olsun.

51. PL/TMM nəzarət mexanizmlərinin ardıcılığı və səmərəliliyinə görə məsuliyyət aydın şəkildə kredit təşkilatının rəhbərliyinə çatdırılması önəmlidir, çünki yüksək rəhbərlik PL/TM risk idarəedilməsi və komplayensin vacibliyi barəsində məlumatlı olmalı, PL/TM məsələləri daima onların diqqətində qalmalıdır. Bura idarəetmə səviyyəsində ixtisaslanmış işçinin təyin olunması daxildir, lakin bununla məhdudlaşmır.

RƏY VƏ TƏŞKİLATI STRUKTUR

52. Kredit təşkilatlarının daxilində RƏY 3 müdafiə səviyyəsinin mövcudluğunu nəzərdə tutur. Birinci səviyyədə müştərilərə birbaşa xidmət göstərən əməkdaşlardan ibarətdir (kredit mütəxəssisləri və əməliyyatçılardır). Bu əməkdaşlar üzərinə əsasən müştərilərin eyniləşdirilməsi və qeyri-adi əməliyyatların aşkar edilməsi kimi vəzifələr qoyulur. İkinci səviyyəni PL/TMM üzrə məsul şəxs başda olmaqla, komplayens struktur bölməsinin əməkdaşları təşkil edir. Bu əməkdaşlar ümumi əlaqələndirmə və əməliyyatlarda şübhəli sxemlərinin müəyyən edilməsi məqsədilə davamlı monitorinq funksiyasını həyata keçirirlər. Üçüncü səviyyədə kredit təşkilatınının daxili audit əməkdaşlarıdır. Bunların üzərinə isə kredit təşkilatınının daxili qayda və prosedurlarının adekvatlığının qiymətləndirilməsi və

fəaliyyətin bu qayda və prosedurlara uyğunluğunun yoxlanması kimi vəzifələr qoyulur. Bundan əlavə, xarici auditin yardımından istifadə də məqsədmüvafiq ola bilər.

KOMPLAYENSİN TƏŞKİLİ VƏ MONİTORİNQİ

53. Kredit təşkilatının daxili nəzarət mühiti əlverişli olmalıdır ki, işçilərin dürüslüyü, səlahiyyəti və müvafiq siyasət və prosedurlara uyğunluğunu təmin edilsin. PL/TMM nəzarət mexanizmlərinə uyğun olan tədbirlər biznes, maliyyə, və ümumiyyətlə əməliyyat risklərinə cavab verə bilən nəzarət mexanizminin geniş paketinə malik olmalıdır.

İŞƏ GÖTÜRMƏ MƏSƏLƏLƏRİ

54. Kredit təşkilatları yoxlamalıdır ki, işə götürülən işçilər, xüsusən PL/TMM nəzarət mexanizmlərinin tətbiqi üzrə məsuliyyət daşdıqda, dürüst olsun, müvafiq bacarıqlara və öz vəzifələrini yerinə yetirmək üçün lazım olan bilik və təcrübəyə malik olsun.

55. İşçilərin yoxlama prosedurlarının səviyyəsi işçilərin məruz qaldığı PL/TM risklərini əks etməli və yalnız baş menecment vəzifəsinə şamil edilməməlidir. PL/TMM məsuliyyəti olan işçilər üçün maraqların potensial toqquşmasını idarə etmək üçün addımlar atılmalıdır.

TƏLİM VƏ MƏLUMATLANDIRMA

56. PL/TMM siyasətləri və prosedurlarının effektiv tətbiqi, yalnız yerinə yetirilməli olduğu prosesləri deyil, bu proseslər müqabilində azaldılan riskləri, həmçinin bu risklərin mümkün nəticələrini belə anlayan bank işçilərindən asılıdır. Buna görə də bank işçilərinin PL/TMM üzrə təlimlərdə iştirakı mühümdür, və aşağıdakı kimi olmalıdır:

- Təlimlər yüksək keyfiyyətli olmalı: kredit təşkilatının PL/TM risklərinə, biznes fəaliyyətinə və müasir hüquqi və tənzimləyici öhdəliklərə və daxili nəzarət mexanizmlərinə uyğun;
- Bütün müvafiq işçilər üçün məcburi;
- Uyğunlaşdırılmış: işçilərin qarşılaşdığı xüsusi PL/TM risklərini və bu risklərlə əlaqədar öz vəzifələrini başa düşməsinə təmin etməli;
- Effektiv: təlim lazım olan təsirə malik olmalıdır; bu da, məsələn, işçilərdən imtahan vermək tələbi və ya kredit təşkilatının PL/TMM nəzarət mexanizmləri ilə uyğunluq səviyyəsinin monitorinqi zamanı işçilərin

gözlənilən bilik səviyyəsini nümayiş etdirmək iqtidarında olub-olmadıqlarının yoxlanılması vasitəsi ilə həyata keçirilə bilər;

- Davamlı: PL/TMM üzrə təlimlər müntəzəm olmalı və işçilər üçün ən uyğun vaxtda keçirilməli.
- Təlimlər müvafiq işçilərə yayılan PL/TMM məlumatı və yenilənmələr ilə tamamlanmalıdır.

57. Ümumiyyətlə, təlim həmçinin elə bir işgüzar davranış yaratmalıdır ki, komplayens tələbləri kredit təşkilatının bütün işçilərinin fəaliyyətində və qərarlarında əks olunsun.

NƏZARƏTİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

58. Kredit təşkilatları, onların PL/TMM siyasətləri və nəzarət mexanizmlərinin riayət olunduğu və səmərəli olduğuna əmin olmaq üçün tədbir görməlidir. Bu məqsədlə, onların nəzarət mexanizmləri kredit təşkilatının müvafiq işçiləri tərəfindən müntəzəm şəkildə monitorinq olunmalıdır. Bundan əlavə, adekvatlıq və kredit təşkilatlarının PL/TMM üzrə nəzarət mexanizmlərinə uyğunluq audit tərəfindən nəzərdən keçirilməlidir.

59. FATF-ın 18-ci Təvsiyəsində tələb edilir ki, kredit təşkilatları idarə etmə səviyyəsində işçi təyin etsin. Müvafiq işçilərə vəzifələrini necə yerinə yetirməyə məsləhət verməkdən əlavə, onların rolu PL/TM risklərini, həmçinin kredit təşkilatının risklərini azaltmaq məqsədilə gördüyü tədbirlərin adekvatlığı və effektivliyinin monitorinqi və qiymətləndirilməsindən ibarət olmalıdır. Müvafiq işçilər buna görə də bu vəzifələri səmərəli yerinə yetirmək üçün müstəqilliyə, səlahiyyətə, üstünlüyə, resurslara və təcrübəyə, həmçinin bütün müvafiq daxili məlumatı əldə etmək qabiliyyətinə (o cümlədən biznes növləri, xarici filiallar və törəmə müəssisələr vasitəsilə) malik olmalıdır.

60. FATF-ın 18-ci Təvsiyəsində həmçinin tələb edilir ki, kredit təşkilatları əməliyyatlar, departamentlər, filiallar və törəmə müəssisələr üzrə (həm daxili, həm də məqsədəuyğun olduqda xarici) kredit təşkilatının bütün PL/TMM siyasətləri və proseslərinin effektivliyini və risk menecmentinin keyfiyyətini təmin etmək məqsədilə PL/TMM proqramını test etmək üçün müstəqil auditə malik olsun. Auditin nəticələri baş menecmentin kredit təşkilatının PL/TMM çərçivəsinin hazırlanması və tətbiqi barədə fikirini formalaşdıracaq. Audit bütün risklərin adekvatlığını yoxlamalı və buna görə yalnız yüksək risklərlə məhdudlaşmamalıdır.

61. Həm komplayens, həm də audit öz qiymətləndirmələrində aidiyyəti olan bütün məlumatlara, o cümlədən məqsədəuyğun və müvafiq olduqda konfidensial şəkildə müvafiq daxili mexanizmlər və ya qaynar xətt vasitəsilə əldə

olunan məlumatla əsaslanmalıdır. Digər məlumat mənbələrinə təlimi keçənlərin sayı, kompayens uğursuzluqları və işçilərdən alınmış sualların təhlili daxil ola bilər.

62. PL/TMM tələblərinə uyğunluğu təmin etmək üçün daxili nəzarət mexanizmlərinin nümunələri aşağıdakı ola bilər, amma onlarla məhdudlaşmır:

■ Şübhəli əməliyyatlar üzrə məlumatların ötürülməsinin asanlaşdırılması:

- qeyri-adi əməliyyatların müəyyən edilməsi mexanizmləri üzrə təlimlər təşkil etmək

- işçilərə, qeyri-adi əməliyyatlar barədə məsul şəxsə hesabat verməyə imkan verən kanalları müəyyən etmək

- şübhəli əməliyyatlar barədə hesabat verən işçilərin məxfiliyini təmin etmək;

■ İşçilərə anlaşılmaz/faydasız/qeyri-effektiv siyasət və nəzarət mexanizmləri barədə hesabat verməyə imkan vermək:

- PL/TMM məsələləri ilə məşğul olan işçilər üçün müntəzəm məsləhət kanalları müəyyən etmək

- PL/TMM məsələləri ilə bağlı işçilərdən gələn sualların müntəzəm olaraq cavablandırılmasını təmin etmək

- həm müştərilərə göstərilən bank xidmətlərinin keyfiyyətini, həm də kredit təşkilatının vahidliyini təmin etmək üçün PL/TMM fəaliyyətini bütün işçilərin anladığı şəkildə yerinə yetirmək.